स्मृति

शूद्रकमलाकर ग्रंथ
श्री. मो. रा. जोशी यांनी दिले. श्री पोथी
१७-१-१९४४

३२८ / स्मृ. ८८

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

अथशूद्रकमलाकरप्रारंभः

A joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

[illegible]शायनमः॥ ॥ प्रणम्यरामंपितरौकमलाकरशर्मणा॥ रामकृष्णातनूजेनशूद्रधर्मोनिरूप्यते॥१॥ तत्रशूद्रत्वमूदसवर्णाज
[illegible]ात्वप्रत्वादिवत्॥ यद्यपिसर्गाद्यकालीनैर्विश्वामित्रादौत्वनैनत्तथापितत्रादृष्टविशेषारब्धशरीरत्वमेवब्राह्मणत्वमन्यत्रतुपूर्वोक्तमेवंशूद्र-
[illegible]तिदिक्॥ तत्रपद्भ्यांशूद्रोअजायत॥ शूद्रोमनुष्याणामश्वःपशूनामितिबह्वृचतैत्तिरीयादिश्रुतिभिः॥ मुखबाहूरुपज्जानास्तस्य
र्णायथाक्रमं॥लोकानांतुविवृद्ध्यर्थंमुखबाहूरुपादतः॥ब्राह्मणंक्षत्रियंवैश्यंशूद्रंचनिरवर्तयदितिमन्वादिस्मृतिभिश्च॥ शूद्रस्यव
र्णत्वेपिकर्मणांनि[illegible]नान्न्यायाच्चावगम्यते॥ तथाचत[illegible]तप[illegible]यश्रुतिः॥ पद्युवाएतच्छ्मशानंयच्छूद्रइति॥ पद्भ्यांयुज्यतेइतिपद्यु
॥ जंगममित्यर्थः॥ तस्मात्शूद्रोयज्ञेऽनवक्लृप्तोनहिदेवता [illegible]नेनितैत्तिरीयश्रुतिः॥ न्यायस्तुपूर्वमीमांसायामाद्याधिकरण
सिद्धोद्वैतीयीकःषाष्ठश्च॥ तथाहि आद्येधिकरणेस्वाध्यायो[illegible]इत्यध्ययनस्यकर्मोत्पन्नतव्यश्रुत्यास्वाध्यायार्थत्वावगतेरक्षर
ग्रहणार्थत्वेनादृष्टार्थत्वात्त[illegible]तैवविध्यर्थविश्रांतेर्विचारानाक्षे[illegible]शास्त्रंपूर्वपक्षेनारभ्यते॥ नविचारमकृत्वैववेदमधीत्यस्नायादिति
स्मृतेःसमावर्त्तितव्यं[illegible]ततश्चक्रतुभिरध्ययनविधिसिद्धविद्याभावेनस्वर्थमवह्निजवच्छूद्रेपिविद्याक्षेपात्सुस्तकादिनाविद्यांसंपाद्यशूद्र
स्याप्यधिकारउक्तः॥ षाष्ठेचशूद्राधिकरणपूर्वपक्षेसिद्धांतेत्वध्ययनस्यार्थधीहेतुत्वेनदृष्टार्थत्वात्साम्नामृगक्षराभिव्यक्तिद्वारा
स्तोत्रार्थत्वमिवतव्यप्रत्ययावगतस्वाध्यायार्थत्वद्वारार्थज्ञानार्थत्वाद्विचारंविनाचतदयोगात्तदर्थंशास्त्रमारंभणीयं॥ एतच्चाथातो
धर्मजिज्ञासेत्यत्राध्ययनविधेर्दृष्टार्थत्वादित्यतःशब्दव्याख्यायांशबरभाष्येसूचितं॥ तेनविचारंविनाविध्यर्थासमाप्तेर्वेदमधी-

A joint project of The Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

त्यस्नायादितिस्मार्तस्नानोत्कर्षः ॥ ततश्च अध्ययनविधेः उपनयीततमध्यापयीत ॥ उपनीयगुरुः शिष्यंमहाव्याहृतिपूर्वकं ॥ वेदमध्या
पयेदेनं शौचाचारांश्चशिक्षयेदितिस्मृत्या उपनयन दृष्टार्थत्वाच्चोपनीतान्प्रत्येव प्रवृत्तत्वादुपनयनस्यचाधानेसर्वशेषत्वादितिद्वितीं
याध्यायन्यायेन वसंतेब्राह्मणमुपनयीत ग्रीष्मेराजन्यं शरदिवैश्यमितिश्रुतिभिस्त्रैवर्णिकेष्वेवविधानेन शूद्रे तदभावात्क्रतुविधीनां
चाध्ययनविधिसिद्धविद्य [illegible]त्रैवर्णिकविषयत्वेनोपक्षीणानामन्यथानुपपत्त्यभावेनविद्यानाक्षेपकत्वाच्छूद्रस्यकर्मस्वनधिकारइतिषा
ष्ठः सिद्धांतोपिफलं [illegible] पिश्रुत्यंतरे अष्टवर्षंब्राह्मणंउपनयीततमध्यापयीतेत्यध्यापनेउपनीतग्रहणंनाध्ययनेतथाप्यध्याप-
नस्यवृत्त्यर्थत्वेनयाजयोदातवद्धिध्यनर्हत्वादाचार्यनिष्ठत्वेन [illegible]संस्कारत्वाभावाच्चब्राह्मणउपगच्छेत् सोधीयीतेतिविपरिणम
तोर्थोज्ञेयइतिविवरणादयः स्वाध्यायवच्चमसाध्वर्यूनवृणीतइति [illegible]यनसंस्कार्यस्यापिबटोरनेनैवविनियोगादुपादेयत्वमितिपार्थ-
सारथिशाणका [illegible]संतादिवाक्यैरुपनयनप्राप्तेब्राह्मण[illegible]पनयनमनूद्याष्टवर्षकालोविधीयते ॥ नचवाक्यभेदः उद्देश्या
पर्यवसानेनविशि [illegible]भावादितिहेमाद्रिः ॥ तत्वंतुविनिगमकाभावाच्छारवांतरत्वादुभयत्रापिविशिष्टविधिरिति ॥ अतएवो
पादेयत्वेनविवक्षितंपुंस्त्वं ॥ अन्यथोपनयनेसंस्कार्यत्वाद्ग्रहैकत्ववत्पुंस्त्वाविवक्षयास्त्रीणामप्युपनयनप्राप्तिः केनवार्येत ॥ यत्तु ब
[illegible]रत्नेतस्यायावदुक्तमाशीर्ब्रह्मचर्यमित्यत्राष्ट वर्षवाक्येद्वितीययासंस्कार्यत्वाल्लिंगाविवक्षयान्यायेनस्त्रियाउपनयनप्राप्तावपि
[illegible]पादेयोपनयनाभावइत्युक्तं ॥ तदध्वर्युंवृणीतइतिवत्स्वाध्यायश्चोपादेयत्वाद्वसंतादिवाक्येपितत्वाच्चिंत्यं ॥ अतएवषंढस्योपनय

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

नंशूद्रसधर्मत्वात् अतएवमिताक्षरायांदेवलः ॥ षंढकोहीनलिंगः स्यात्संस्कारार्हश्चनैवसः ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ षंढंतुब्राह्मणंहत्वाशूद्रहत्याव्रतं चरेदित्याह ॥ बौधायनसूत्रस्मृत्यर्थसारादयस्तुषंढस्यवचनादुपनयनमाहुः ॥ एतच्चाग्रेवक्ष्यामः ॥ अतएवोपादेयगतत्वादष्टवर्षत्वमकत्वंचवि वक्षितं ॥ नन्वेवंन्यायतएवशूद्रस्यकर्मानधिकारसिद्धेः ॥ तस्माच्छूद्रोयज्ञेनवक्लृप्तइतिनिषेधोव्यर्थइतिचेन् न्यायप्राप्तानुवादइतिभाट्टाः ॥ वेदं तिनस्तत्तव्यप्रत्ययेनस्वाध्यायस्यभाव्यत्वावगतेः प्रथमोपस्थितत्वात् ॥ हुंफडादौतस्यावश्यकत्वादैकरूप्याच्चाक्षरग्रहणमेवभाव्यं ॥ नचक्र तुभिरर्थज्ञानाक्षेपात्पुस्तकादिनाशूद्रस्याप्यधिकारापत्तिः ॥ यथाप्राप्त[illegible]मतेऽध्ययनविधिसिद्धविद्याग्रहणेनक्रतूनांशूद्रेविद्यानापेक्ष कत्वं ॥ तथार्थज्ञानमपिअध्ययनविधिद्वाराक्षरग्रहणोपायेन[illegible]न्नशूद्रस्यपुस्तकाद्युपायमाक्षिपतीतितुल्यः प्राप्यतांवाक्षेपा- च्छूद्रस्याधिकारः सतुपद्युवाइतिश्रुत्यानिषिध्यते॥ अस्मा[illegible]वाध्ययनस्याक्षरग्रहणार्थत्वं ॥ अन्यथाशूद्रस्यप्राप्त्यभावान्नि षेधोव्यर्थः स्यादित्याहुः सर्वथाशूद्रस्यकर्मण्यधिकारः सि[illegible]विवादस्तु उपनयीनेति ॥ णीञ् धातोः संमाननोत्संजनाचार्यक रणज्ञानभृतिविगणनव्ययेषुनिञ् इतिपाणिनिस्मृतेसचार्यकरणत्वेभाव्ये आत्मनेपदस्मृतेरुपनयनस्यांगत्वेनाफलत्वेपि ॥ उपनीयतु यः शिष्यंवेदमध्यापयेद्द्विजः ॥ संकल्पंसरहस्यंचतमाचार्यंप्रचक्षतेइतिस्मृतेरध्यापनफलमेवांगे उपचर्यते ॥ वर्मवाएतदाज्ञायक्रिय तेयत्प्रयाजाइज्यंतेइतिवत् ॥ तेनाध्यापनविधिप्रयुक्तत्वेप्यध्ययनस्यमाणवकनिष्ठत्वेनांतरंगत्वादर्थज्ञानार्थत्वमपिक्रतूनांचतत्सि द्धविद्योपजीवित्वादुपायांतरानाक्षेपाच्छूद्रस्यानधिकारइतिप्राभाकराः ॥ तदयुक्तं ॥ आचार्यकरणत्वस्यकर्त्रभिप्रायत्वेणीञ्धातो

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

ञित्वात्स्वरितञितः कर्त्रभिप्रायेक्रियाफलइत्येतेनात्मनेपदसिद्धेः ॥ संमानननेत्यादिविधानंव्यर्थंस्यात् ॥ तेनाकर्त्रभिप्रायेप्यात्म
नेपदविधानमेतत्सूत्रं तदुक्तंमहाभाष्ये अकर्त्रभिप्रायार्थोयमारंभइति ततश्चक्रियाफलत्वेप्यकर्त्रभिप्रायत्वान्नाचार्यकरणत्वंभा
व्यमितिदिक् ॥ विशेषस्तु विवरणे तंत्ररत्नेचज्ञेयः ॥ तत्रशूद्रस्य वेदश्रवणे तावन्नाधिकारः ॥ कपिलाक्षीरपानेनब्राह्मणीगमनेनच ॥
वेदाक्षरविचारेण शूद्रश्चांडालतांव्रजेदितिपराशरोक्तेः ॥ उत्तरमीमांसायांव्याससूत्रेपिश्रवणाध्ययनप्रतिषेधात् स्मृतेश्चेत्यत्रशू
द्रस्यवेदश्रवणादिनिषिद्धं ॥ इदंशंकराचार्यैर्व्याख्यातं ॥ श्रवणप्रतिषेधोभवति ॥ अथहास्यवेदमुपशृण्वतस्त्रपुजतुभ्यांश्रोत्रपूरण
मिति ॥ पद्युवाएतच्छ्मशानंयच्छूद्रइतिभवतिचोदाहरणेजिह्वाच्छेदोधारणेशरीरभेदइति तथावेदार्थज्ञानमपि ॥ नशूद्रायमतिंदद्या
न्नोच्छिष्टंनहविःकृतं ॥ नचास्योपदिशेद्धर्मंनचास्यव्रतमादिशेदितिभाष्योक्तेः ॥ मतिर्वेदार्थोपदेशः ॥ नशूद्रायपरिज्ञानंदद्याद्वेदसु
खेनत्विति पराशरीयपुराणात् ॥ वेदार्थज्ञाननिषेधान्मीमांसायां ज्ञानमपिनिषिद्धं ॥ तथावेदमूलत्वात्स्मृतिपुराणाद्यध्ययनंनिषिद्धं ॥
पुराणंपंचमोवेदः पुराणंवेदसंमितमितिस्मृतेः ॥ तस्मादिदंवेदविद्भिरध्येतव्यंप्रयत्नतः ॥ शिष्येभ्यश्चप्रवक्तव्यंसद्वृत्तेष्वेवधर्मतः ॥ इतिस्मृति
कौमुद्यामत्रिस्मृतेः ॥ मनुरपिनिषेकादिश्मशानांतोमंत्रैर्यस्योदितोविधिः ॥ तस्यशास्त्रेऽधिकारोस्मिन्ज्ञेयोनान्यस्यकस्यचित् एवंस्मृ
त्यादिश्रवणमपि नाध्येतव्यमिदंशास्त्रंवृषलस्यतुसन्निधौ ॥ योधीतेचैवमोहात्मासयातिनरकान्बहूनितिकौर्मोक्तेः ॥ वायुसंहिता
यामपिनावेदविद्भ्यः कथनीयमेतत्पुराणरत्नंपुरशासनस्य ॥ नाभक्तशिष्यायचनास्तिकेभ्योदत्तंहियत्तन्नरकंददाति ॥ भविष्यत्पुराणे ॥ या

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

न्येतानित्वयोक्तानिधर्मशास्त्राणिसुव्रत ॥ नेच्छामिश्रोतुंविप्रेंद्र गुह्यान्येतानिहिद्विज ॥ त्रयाणामेववर्णानांप्रोक्तान्येतानिपंडितैः ॥ श्रेय
सेनतुशूद्राणामत्रमेवचनंशृणु ॥ ब्राह्मणादिषुवर्णेषुत्रिषुवेदाःप्रतिष्ठिताः ॥ मन्वादीनिचशास्त्राणितथांगानिचसर्वशः ॥ अत्रश्रवण-
स्यवाचनस्यचशूद्रप्राधान्येनसाक्षान्निषेधः ॥ नतुविप्रद्वारा तदुक्तंमहाभारते श्रावयेच्चतुरोवर्णान्कृत्वाब्राह्मणमग्रतइति ॥ नारदी
येपि ॥ येचधर्मपराराजन्देवद्विजपरायणाः ॥ तेषांमध्येहरेरग्रेपठनीयंद्विजातिभिरिति ॥ भागवतेपि ॥ स्त्रीशूद्रद्विजबंधूनांत्रयीनश्रु-
तिगोचरा ॥ कर्मश्रेयसिमूढानांश्रेयएवंभवेदिह ॥ इतिभारतमाख्यानंकृपयामुनिनाकृतमिति ॥ द्विजाच्छूद्रायांजातोद्विजबंधुर्व्रात्योवा ॥
भविष्ये ॥ चतुर्णामपिवर्णानांयानिप्रोक्तानिश्रेयसे ॥ धर्मशास्त्राणिराजेंद्रशृणुतानिनृपोत्तम ॥ विशेषतस्तुशूद्राणांपावनानिमनीषि
भिः ॥ अष्टादशपुराणानिचरितंराघवस्यच ॥ वायवीये ॥ एतानि नृपशार्दूल धर्मशास्त्राणिपंडितैः ॥ साधारणानिप्रोक्तानिवर्णानांश्रेयसेसदा
॥ चतुर्णामिहराजेंद्रश्रोतुमर्हाणिसुव्रत ॥ स्कांदेसूतसंहितायां ॥ अस्य च [illegible] शूपर्णाविष्णोराजानश्चतथैवच ॥ वैश्याश्चतारतम्येन ज्ञानाभ्यासे
धिकारिणः ॥ द्विजस्त्रीणामपिश्रौतज्ञानाभ्यासेधिकारिता ॥ अतिशूद्रस्यशुश्रूषापुराणेनैववेदनं ॥ वदंतिकेचिद्विद्वांसस्त्रीणांशूद्रस
मानतां ॥ तथा ॥ सिद्धांतश्रवणंप्राहुर्द्विजानांमुनिसत्तमाः ॥ शूद्राणांचविरक्तानांतथास्त्रीणांमहामुने ॥ सिद्धांतश्रवणंप्रोक्तंपुराणश्रवणंबु
धैः ॥ सिद्धांतःस्मृत्यर्थः ॥ रामायणेपि ॥ पठन्द्विजोवागृषभत्वमीयात्स्यात्क्षत्रियोभूमिपतित्वमीयात् ॥ वणिग्जनःपुण्यफलत्वमीयाच्छृण्वं-
श्चशूद्रोपिमहत्वमीयात् ॥ इदमपिविप्रादिद्वारेव ॥ तदुक्तंभविष्ये ॥ देवार्चापुरतःकृत्वाब्राह्मणांश्चनृपोत्तम ॥ श्रोतव्यमेवशूद्रेणतथान्ये

श्चद्विजातिभिः ॥ पुराणश्रवणविधानादेव तदंतर्गतवैदिक मंत्रश्रवणेपिनदोषः ॥ तदुक्तं वार्तिके ॥ नानेववैदिकान्मंत्रान्भारतादिनिवेशिना
न् ॥ विहायमंत्रनियमंलोकबुद्ध्या प्रयुंजतइति ॥ यद्यप्यदृष्टहेतुत्वंनवैदिकत्वंविनास्ति ॥ तेन स्तोत्रादेरपिवेदे कश्चित्सत्वंकल्प्यते ॥ तथापि
वचनाद्दोषाभावः ॥ अनित्यस्यापिप्रवाहानादितयाकल्पसूत्रादिवन्नित्यविधिविषयत्वं ॥ यानिशांखेनविद्यास्थानान्युक्ताएतानिब्रह्मणो
धिकुरुते ॥ सचवृत्तिंदर्शयतीतरेषामितिबहुवचनेनज्ञानोपदेशोपिप्रद्वारेणैवेतिशूद्रस्याधिकार उक्तः ॥ सोपिश्रवणपरएव ॥ अत्रशूद्रा-
णांविहितनिषिद्धाश्चधर्माश्शूद्रसमानामनुपनीतद्विजस्त्रीकुंडगोलकसंकरजात्यादीनामपिज्ञेयाः ॥ तेचाग्रेवक्ष्यंते ॥ तत्सिद्धंशूद्रस्य
विप्रद्वारापुराणश्रवणेनज्ञानमिति ॥ अथशूद्रस्यमंत्रविचारः ॥ तत्र अविद्यत्वाद्वैदमंत्रेनाधिकारः ॥ व्यासोपि ॥ शूद्रोवर्णश्चतुर्थोपिव
र्णत्वाद्धर्ममर्हति ॥ वेदमंत्रस्वधास्वाहावषट्कारादिभिर्विनेति ॥ नृसिंहतापिनीये ॥ सावित्रींप्रणवंयजुर्लक्ष्मींस्त्रीशूद्रायनेच्छति ॥ प
राशरभाष्येप्येवं ॥ रामतापिनीये ॥ सावित्रींलक्ष्मीयजुः प्रणवंयदिजानीयात्स्त्रीशूद्रः सम्मृतोधोगच्छति ॥ लक्ष्मीश्रीबीजं ॥ व्याहरणेजिव्हाछे
दइतिश्रुतेश्च ॥ गौडनिबंधेतिथितत्वेस्कांदे ॥ स्वाहाप्रणवसंयुक्तंशूद्रेमंत्रंददद्विजः ॥ शूद्रोनिरयमाप्नोतिब्राह्मणः शूद्रतामियात् ॥ एवंपुरा-
णविष्णुसहस्रनामचंडीस्तोत्रादिपाठेप्यनधिकारः ॥ श्रवणमात्रेऽधिकारेणपाठाप्रसक्तेः ॥ तदुक्तंहरिवंशे ॥ स्कगतिमियाच्छ्रवणाच्चशू
द्रजातिरिति ॥ अतएवभारतेविष्णुसहस्रनामस्क ॥ वेदांतगोब्राह्मणः स्यात्क्षत्रियोविजयीभवेत् ॥ वैश्योधनसमृद्धःस्याच्छूद्रः स्कस्वमवाप्नुया
दित्यत्रशूद्रः श्रवणेनैवेतिशंकराचार्यैर्व्याख्यातम् ॥ किंबहुनाशूद्रकर्तृकस्नानदानश्राद्धादौविप्रस्यैवपौराणमंत्रपाठः शूद्रस्यतुश्रवण

(6A)

मात्रं॥ श्रावयेच्चतुरो वर्णानित्यस्यनिषादस्थपतिंयाजयेदितिवच्छृणुयुरित्यर्थेन शूद्रं प्रतिश्रवणजन्यज्ञानस्यैवकर्मभिर्ग्रहणात् पुराणपाठाभा
वेन तन्मंत्रेषुपाठप्रसंगाच्च॥ वाराहेपि॥ अयमेवविधिः प्रोक्तः शूद्राणांमंत्रवर्जितः॥ अमंत्रस्यतुशूद्रस्यविप्रोमंत्रेण गृह्यते॥ अस्यश्रा
द्धप्रकरणपाठेपिइयंपरिभाषा॥ नचसावाक्यरूपाप्रकरणेननियंतुंशक्या॥ अतःशूद्रकर्तृकदानश्राद्धादौ अर्थप्रकाशनार्थं सर्वत्रविप्रेणमं
त्रपाठः कार्यइतिशूलपाणिः॥ वैदिकोपिविप्रेणपठनीयइत्याचार्यचूडामणिः॥ माधवीयेप्येवम्॥ श्राद्धेयस्यांशाखायांविप्रस्यमंत्रपाठ उक्तः॥
सशूद्रश्राद्धेपिस्याद्देवेतिस्मृतिकौमुद्यां॥ मदनपारिजातव्याख्याल[illegible]युक्ता[illegible]षयाभावात्॥ अमंत्रस्येतिविशेषणान् स्त्रीणांतत्तुल्यानांचेतिशूल
पाणिः॥ यत्तुतेनोक्तं॥ मंत्रजन्यानियमादृष्टसिद्धिस्तु नमस्[illegible]ज्ञातस्यनमस्कारोमंत्रइतिगौतमोक्तेरिति॥ तच्चिंत्यं॥ दृष्टद्वारे
वहितप्राप्तिर्नस्वातंत्र्येणनचमंत्रनिषेधेनियमादृष्टप्राप्तिः न[illegible]गैवतत्सिद्धिश्चनहिसः नमंत्रः अन्यथानखावपूतेष्यवघातजन्या
दृष्टार्थ[illegible]क्रियेत्॥ कल्पतरुक्तपौराणकर्मणांस्त्रीशूद्रा[illegible]ष्यविधानात्तेषांचमंत्रविशिष्टानामुत्सत्यातथैवनियोगात्पौराणमंत्र
[illegible]भवत्येव[illegible]ह तन्न नमस्कारेणबाधाद्वाराद्यविरोधाच्चवैदिकमंत्रस्थानेनमः शब्द इत्यन्ये॥ ततंत्वमंत्रकेष्वेवसः तेनपितॄणांनामगोत्रत
इत्यादौ[illegible]ज्ञानामपिनाममंत्रउक्तस्तत्रशूद्रस्यसर्वमंत्रनिषेधेप्राप्तेप्रतिप्रसवमात्रार्थंगौतमीयम्॥ नतुतिलावपनादावपि अन्येतु॥ आ
वाहनादिकर्तव्यं यथाशूद्रेण तच्छृणु॥ देवानांदेवनाम्नातुपितॄणांनामगोत्रतइतिहेमाद्रौभविष्योक्तेः सर्वत्रदैवेदेवेभ्योनमः पित्र्येपि
तृभ्योनमइतिनाममंत्रमाहुः॥ केवलस्यनाम्नःप्रयोगानर्हत्वात् तेननमइत्येतावानेवमंत्रइति आचार्यचूडामणिमदनपारिजातोक्तिः

परास्त्ता नमस्कारः पंचमहायज्ञमात्रपुरःसरः इतिहरदत्तादयः तन्न श्राद्धादौनमोविधानस्यमूलांतरकल्पनावत्यासर्वार्थत्वात्॥ अतए
वविज्ञानेश्वरेणकृच्छ्रादौनमोमंत्रजपउक्तः अस्मात्पितृचरणास्त्कनमस्कारेणमंत्रेणपंचयज्ञान्नहापयेदितियाज्ञवल्क्योक्तोयज्ञशब्देनशूद्रकर्म
मात्रोद्देशोननमस्कारविधानंयज्ञानामुद्देश्यानांपंचत्वेनविशेषणेग्रहेकत्वविवक्षावद्वाक्यभेदापत्तेः तेनशूद्रकर्तृकतुलादानादिपूर्तेषुशूद्र
स्यनमस्कारोमंत्रइत्याहुः पौराणस्तुविप्रस्येत्यविरोधः एतेननमस्कारस्यपंचयज्ञेष्वेवविधानात्शूद्रस्यनविवाहहोमादीतिमदनपा
(७) रिजातोक्तिः परास्त्ता अतएवयोनमसास्वध्वरइतिश्रुतेर्नमस्कारेणैवखल्वपिनेवैदेवानमस्कारमितियज्ञोवैनमईतिहिब्राह्मणंभवती-
त्याश्वलायनोक्तेश्च॥ नमस्कारस्यापिसर्वकर्मांगत्वंतच्च य[illegible]नोनतत्रवैदिकमंत्रोक्त्या बाधितंयच्चैत्ययज्ञादौप्रवर्तते॥ तथा
शूद्रेपिकर्मोक्तोमंत्रानुक्तोचप्रवर्ततएव। अतएवशूद्रस्यकातीयसूत्रे[illegible]शेषसंस्काराविवाहस्योक्तोहरिहरेण॥ अतएवानुमतोस्यनमस्का
रोमंत्रइतिगौतमीयः शूद्रेपिप्रतिप्रसवः तस्यचानुष्ठेयांश[illegible]वचनात्स्वयथार्थमैंद्रीस्यादितिन्यायेनांगत्वं एतेनदेवताभ्यः पि
तृभ्यश्चेत्ययंवानमस्कारोमंत्रइतिकृत्वाविज्ञानेश्वरमदनपारिजातायुक्तिर्मानाभावात्परास्त्ता॥ अत्रकेचित्॥ विप्रोमंत्रेणगृह्यतेइत्य
त्रवैदिकोमंत्रोविप्रस्य पौराणस्त्कशूद्रैः पठनीयः नवेदेष्वधिकारोहिकश्चिच्छूद्रस्यविद्यते॥ पुराणेष्वधिकारोमेदर्शितोब्राह्मणैरिहेतिशूल
पाणौपाद्मोक्तेः श्रीदत्तोप्येवं तिथितत्वेस्मार्तस्त्कवैदिकेतरमंत्रपाठेशूद्रस्याप्यधिकारः॥ वेदमंत्रवर्ज्यंशूद्रस्येत्याचारचिंतामणौ॥ छंदो ५
गाह्निकेवचनाद्वेदेतिविशेषणात्श्रोतव्यमेवशूद्रेणनाध्येतव्यंकदाचनेतिनिषेधोमंत्रेनरपुराणपरः॥ पंचयज्ञस्नानश्राद्धेषुतुपौराणोपि

(7A)

न नमस्कारेणमंत्रेणेतिपंचयज्ञेषुब्रह्मक्षत्रविशांत्वेवंमंत्रवत्स्नानमिष्यते तूष्णीमेवहिशूद्रस्यसनमस्कारकंमतमितियोगियाज्ञवल्क्येन ॥ स्नाने ॥
अयमेवविधिः प्रोक्तः शूद्राणांमंत्रवर्जितइतिश्राद्धेचवाराहेविशिष्योक्तेरित्याह अनुमतोस्यनमस्कारोमंत्रइतिगोतमोप्येतत्परोवैदिकमंत्रप
रश्चेत्याह तन्न ॥ नाध्येतव्यमिदंशास्त्रंवृषलस्यतुसन्निधाविति कौर्मेपुराणनिषेधेन वेदस्यदूरापास्तत्वात् ॥ अध्येतव्यंब्राह्मणेनवैश्येन
क्षत्रियेणच ॥ श्रोतव्यमेवशूद्रेणनाध्येतव्यंकदाचन श्रोतंस्मार्तंचवैधर्मं प्रोक्तमस्मिन्नृपोत्तम ॥ तस्माच्छूद्रैर्विनाविप्रंनश्रोतव्यंकदाचनेति
शूलपाणौपुराणाधिकारेभविष्योक्तेश्च अतएवविप्रोमंत्रेणगृह्यतेइति सर्वार्थेनश्राद्धमात्रपरमितिशूलपाणिः एतेनाध्येतव्यमितिनिषेधोमं
त्रेतरपुराणपरइतिश्रीदत्तादिमैथिलमतमपास्तं विनाविप्रमि[illegible]द्वारेवश्रवणमुक्तं ॥ धर्मशब्दस्तानिधर्माणीतिवत्क्लीबविशेषस्कनि
र्णयसिंधौज्ञेयः किंच यथाद्विजानामध्ययनविधौअधीतैर्मंत्रैरर्थस्मृतिंकुर्यादित्यर्थेनकर्मस्फमंत्रपाठस्यैवांगत्वंनतुस्मृतेः मंत्राणामक्रियात्वेन
स्वतः कर्माग्रहणात् यथाशूद्राणांश्रावयेदितिश्रवणविधौश्रुतै[illegible] प्रवृत्तिंकुर्यात् श्रुतैर्मंत्रैरर्थस्मृतिंकुर्यादित्यर्थेनशूद्रस्यतुलादिमहा
दानादिकर्मसुमंत्रश्रवणस्यैवांगत्वंनपाठस्य नन्वेवंश्रवणविधौश्रावयेच्चतुरोवर्णानित्युक्तेर्द्विजानामपितुलादौमंत्रश्रवणमेवस्यान्नपाठइतिचेत्
अत्रब्रूमः अध्येतव्यंब्राह्मणेनवैश्येनक्षत्रियेणचेतिभविष्योक्तेः निषेकादिःस्मशानांतइत्यादिवचनादध्ययनस्यैवकर्मांगत्वं ॥ विदुषाब्रा-
ह्मणेनेदमध्येतव्यंप्रयत्नतइतिमनूक्तेः अन्यथा वेदाथर्वपुराणानिसेतिहासानिशक्तितः ॥ जपयज्ञप्रसिद्ध्यर्थंविद्यांचाध्यात्मिकींजपेत् गा-
थानाराशंसीरितिहासपुराणानियत्ब्राह्मणानीतिहासान्पुराणानिकल्पान् इत्यादिब्रह्मयज्ञविच्छेदापत्तेः ॥ पुराणन्यायमीमांसाधर्मशा

(8)

स्यांगमिश्रिताः ॥वेदाःस्थानानिविद्यानांधर्मस्यच्चचतुर्दशेतियाज्ञवल्कीये ॥ ज्ञानार्थत्वाच्चश्रवणंतुफलविशेषार्थं यइदंश्रुणुयान्नित्यंय
श्चापिपरिकीर्तयेत् ॥ नाशुभंप्राप्नुयात्किंचित्सोमुत्रेहचमानवः इत्यादौचंडिपाठादौचफलश्रुतेः याज्ञवल्क्योपि यइदंश्रावयेद्विद्वान्द्विजा
न्पर्वसुपर्वसु अश्वमेधफलंतस्यतद्भवाननुमन्यतामिति ॥ तेनद्विजानांयथावेदाध्ययनंज्ञानकरणद्वाराकर्मार्थत्वात्पारायणाद्यर्थमक्षर
ग्रहणार्थत्वाच्चदृष्टार्थंनहिसिद्धांतेऽक्षरग्रहणस्यभाव्यत्वंत्यज्यते पारायणार्थत्वेनदृष्टार्थत्वात् तन्मात्रार्थत्वंतुनेष्यते एतन्न्यायरत्नमा-
लायांस्पष्टमुक्तं ॥ नकेवलार्थविज्ञानसिद्धिरस्यप्रयोजनंदृष्टार्थं दृश्यते यद्यत्र सर्वंफलमिष्यतेइति तथापुराणाध्ययनश्रवणयोर्द्वयो
र्विधानेप्यध्ययनंज्ञानद्वाराकर्मार्थत्वाद्दृष्टार्थंश्रवणंत्वदृष्टार्थमेवच शूद्राणांतु विपरीतंश्रवणंज्ञानद्वाराकर्मार्थत्वाद्दृष्टार्थंफलार्थत्वाददृष्टार्थंच अ
ध्ययनंतुनास्त्येव श्रोतव्यमेवशूद्रेणनाध्येतव्यंकदाचनेतिवचनात् यच्चापिवार्तिकेराणकेच ॥ धर्मेचार्थेचकामेच मोक्षेचभरतर्षभेति । भा
रतोक्तेर्धर्मादेश्चकारैरधर्मादेश्च ज्ञानमुपादानपरित्यागांगभूतं फलं तेनदृष्टार्थमेवश्रवणमित्युक्तं तदपिशूद्रमात्रपरंज्ञेयं द्विजानांतुपा-
ठएवज्ञानार्थः यद्वास्तुद्विजानांश्रवणंदृष्टार्थं पाठश्रवणयोरन्यतरस्यापिज्ञानार्थत्वेनियामकाभावात् मंत्रपाठस्तुभविष्यवचनादेवेति
ज्ञेयं अन्यथाश्रावयेदित्यस्यशूद्रमात्रपरत्वेशूद्रस्यतदनादरश्रवणादित्युत्तरमीमांसान्यायेनमोक्षेतस्यानधिकारात्मोक्षग्रहणंविरु
ध्येत नन्वाद्यपक्षेश्रवणविधौशूद्रेज्ञानार्थत्वेनदृष्टार्थत्वान्नियमविधिः द्विजेचफलार्थत्वादपूर्वविधिरितिवैरूप्यंस्यात् मैवं ॥ अध्ययन ६
विधिवत् यच्छस्यतइत्युपबंधेनसर्वग्रहात् सर्वत्रापूर्वविधिस्तत्वं फलतोनियमादिव्यपदेशइतिवार्तिकोक्तरीत्यापरिहाराच्च सर्वश्रा

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

ध्ययनविधिन्यायस्तत्स्थानापन्नेश्रवणेविधौसंचारणीयः एतच्चएवंभारतादिवाक्यान्यपियोज्यानीत्यादिनावार्तिकेपिसूचितं तदिदंम
दुक्तंसुधीभिर्दूरंविभावनीयं तस्माच्छूद्रस्यपूर्तादिकर्मसुपौराणमंत्राणामेव विप्रस्यपाठोनवैदिकानामितिसिद्धं अथशूद्रस्यकर्मा
धिकारः तत्रकामश्श्रुतयोयथाध्ययनविधिसिद्धविद्य द्विजपराइतिनशूद्रस्यविद्याक्षेपेणश्रौतकर्माधिकारः तथास्मार्तपौराणाः॥ग्र
हयज्ञमहादानपूर्त्तश्राद्धादिविधयः फलकामित्वाच्छ्रवणविधिसिद्धविद्यत्वाच्चचतुर्वर्णपराइतिशूद्रस्यापितेष्वधिकारः नम्लेच्छा
दीनांविद्याक्षेपाभावात् नन्वेवंतत्रोक्तमहारुद्रलक्षहोमादि[illegible]ष्वप्यधिकारः शूद्रस्यस्यादितिचेन्न तत्रवैदिकमंत्राणामंगत्वेनशूद्र
स्यसर्वांगोपसंहाराभावेनांधादीनामिवानधिकारात् सर्वांगो[illegible]।हि प्रधानविधिप्रवृत्तिरितिषष्ठेवर्णितं कथंतर्हि शूद्रस्यवैदिक
मंत्रयुक्तेगृह्योक्तहोमांगकुशकंडिकापेक्षेचतुलादानाधिकारः उच्यते न्यायतोनिषिद्धोप्यधिकारः कर्मविशेषेषुतत्तद्वचनैः प्र
तिप्रसूयते निषादस्थपतेरिवरौद्रेष्टौनचशूद्रस्यगृह्योक्तकर्म[illegible]वेत्यंशभावनाज्ञानाभावादनधिकारः वेदानधीत्यवेदौवावेदंवा
पियथाक्रममितिस्मृ[illegible]नपक्षेवेदांतरीयहोत्रोद्गात्रादिकस्यैवश्रवणोपदेशादिनातद्विसंभवादार्त्विज्यत्वाद्वानियमानपेक्षणा
त् नियमस्तुप्रध[illegible]उक्तंचैतत्सविस्तरंदानकमलाकरेस्माभिः अत्रापिचवक्ष्यते यत्रतुनवैदिकमंत्रांगंतत्रतुवचनाभावेप्य
धिकारः श्रवणविधि[illegible]त्वात्कामित्वाच्च यथाविनायकशांत्यादौयत्रवामंत्रांतरंविकल्पः यथाग्रहयज्ञेस्मृतिसंग्रहे॥ नाम
मंत्रेणशूद्रस्यकुर्याद्धोमादिकंबुधइति। तत्रवैकल्पिकमंत्रांतरेणापिसर्वांगोपसंहारात् सोयंकुत्रास्तिकुत्रनास्तीतिविविच्यते तत्रादौ

(9)

विहितानि अगस्त्यसंहितायां ग्रश्चिव्रततमा: शूद्राधार्मिकाद्विजसेवका: स्त्रिय: पतिव्रताश्चान्येप्रतिलोमानुलोमजा: लोकाश्चांडालपर्यंतं
सर्वेप्यत्राधिकारिण: अत्ररामवंत्रे तथा श्रुतिर्ब्रह्माहषड्वर्णंस्मृतिवर्णद्वयात्मकं षड्वर्णंब्राह्मणादीनांत्रयाणांयद्विवर्णकं ॥ तदन्येषांदेशिके
नवक्तव्यंतारकंपरं तत्रैव मंत्रोयमुपदेष्टव्योब्राह्मणाद्यनुरूपत: ब्रह्मोत्तरखंडेशिवपंचाक्षरंप्रक्रम्य महापातकदावाग्निः सोयंमंत्र: षडक्षर:
प्रणवेनविनामंत्र: सोयंपंचाक्षरोमत: स्त्रीभि: शूद्रैश्चसंकीर्णैर्धार्यतेमुक्तिकांक्षिभि: नास्यदीक्षानहोमश्चनसंस्कारोनतर्पणं नकाल
नियमश्चात्रजप्य: सर्वैरयंमनु: एतद्दीक्षातत्रैवपरस्तान्निरूपणेनोक्ता ॥ पुण्यतीर्थजलेस्नानंराजानंसमुपोषितं प्रांङ्मुखंचोपविश्याग्रेनला
शिवपदांबुजं तन्मस्तकेकरंन्यस्यददौमंत्रंशिवात्मकमितिस्मृति[illegible]राहे ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशांपंचरात्रंविधीयते शूद्रादीनांचनच्छोत्रपद-
वीमुपयास्यति अन्यैस्तुनतच्छ्रोत्रेतिपाठोलिखित: अतएवा[illegible] अथशूद्रस्यवक्ष्यामिगदत: शृणुमाधवि दंपतीममभक्तौचममक
र्मपरायणौ नमस्कारप्रियौनित्यंममचिंताव्यवस्थित: शूद्र[illegible]वेदोक्तियोनित्यंतुसमाचरेत् त्यक्त्वाऋषिसहस्राणिशूद्रमेवतुयाम्य
हं तथातत्रैव चातुर्वर्ण्यस्यवक्ष्यामिदीक्षामद्ययशस्विनीत्युपक्रम्यद्विजानांदीक्षामुक्ता ॥ शूद्रस्यापिचवक्ष्यामिमद्भक्तस्यवरांगने
इत्यादिनाशूद्रदीक्षोक्ता वामनपुराणे ततश्चकारभगवांश्चातुर्वर्ण्यंहरार्चने इत्युक्त्वावसिष्ठपुत्रस्यशक्तेस्तच्छिष्यादीनांवाशिवदीक्षा
मुक्त्वाऊर्पोदरस्यशूद्रस्यदीक्षामुक्तोक्तं एवंसभगवान्ब्रह्मापूजनायशिवस्यतु कृत्वातुचातुराश्रम्यंस्वयंचभवनंगतइतिभविष्येपि ७
ब्राह्मणंक्षत्रियंवैश्यंकुलीनंशूद्रमेवच पुरुषंवास्त्रियंवापिदीक्षयेत्सूर्यमंडले एवंत्रयविशेषवचनंतत्रशूद्रस्याधिकार: स्मृतिकौस्तुभे ·

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(9A)

तु शूद्रादीनांच तच्छ्रोत्रपदवीमुपयास्यतीति वाराहे उक्तापंचरात्रोक्तवैष्णवशैवसौरशाक्तवैनायकेषु मंत्रेष्वधिकारउक्तः इतिमंत्रंदीक्षा
अथशूद्रस्यदेवस्थापनं कल्पतरौदेवीपुराणे वर्णाश्रमविभेदेनदेवाः स्थाप्यास्तनान्यथा ब्रह्मातुब्राह्मणैः स्थाप्योगायत्रीसहितः प्र
भुः चतुर्वर्णैस्तथाविष्णुः प्रतिष्ठाप्यः सुखार्थिभिः भैरवोपिचतुर्वर्णैरंत्यजानांतथामतः मातरः सर्वलोकैस्तु स्थाप्याः पूज्याः सुरो
त्तमाः लिंगंगृहीयतिर्वापिसंस्थाप्यतुयजेत्सदा त्रिस्थलीसेतौ पितामहचरणास्तु देवप्रतिष्ठायांशूद्रादीनांनाधिकारः स्त्रीणाम
नुपनीतानांशूद्राणांचनरेश्वर स्थापनेनाधिकारोस्तिविष्णोर्वाशंकरस्यच यःशूद्रसंस्कृतंलिंगंविष्णुंवापिनमेन्नरः इहवात्यंतदुः
खानिपश्यत्यामुष्मिकेकिमु शूद्रोवानुपनीतोवास्त्रियोवापतितोपिवा केशवंवाशिवंवापिस्पृष्ट्वानरकमश्नुते इतिबृहन्नारदीयेस्कां
दाद्युक्तेरित्याहुः चतुर्वर्णैरितिपूर्ववचनाद्विष्ण्वादिप्रतिष्ठायांशूद्रस्यविकल्पइतितुयुक्तं अतएवस्पर्शनेनाधिकारोस्तीत्यन्यत्रपाठः॥
॥ अथशूद्रस्यदेवपूजा शिवसर्वस्वेभविष्ये यस्तुपूजयतेलिंगंदत्तादिमांजगत्पतिं ब्राह्मणः क्षत्रियोवैश्यःशूद्रोवामत्परायणः त-
स्यप्रीतः प्रदास्यामिशुभाँल्लोकाननुत्तमान् गौडतिथितत्वेस्कांदे शूद्रः कर्माणियोनित्यंस्वीयानिकुरुतेप्रिये तस्याहमर्चांगृह्णामिचं
द्रखंडविभूषिते लैंगे ॥ अथरुद्रोमहादेवोमंडलस्थउवाचह ॥ पूज्योहंब्राह्मणानांचक्षत्रियाणांविशेषतः ॥ वैश्यानांचैवशूद्राणांशु
श्रूषुः पूजकस्यच ॥ स्त्रीणांनैवाधिकारोस्तिपूजादिषुनसंशयः ॥ नृसिंहपुराणे ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रियावैश्याः स्त्रियः शूद्रांत्यजातयः॥
संपूज्यतंसुरश्रेष्ठंनरसिंहवपुर्धरं ॥ मुच्यंतेचाशुभैर्भावैर्जन्मकोटिसमुद्भवैः ॥ अपिपालधृतेतत्रैवपुराणे ॥ अयाचितप्रदातास्यात्कृषिं

(१०)

वृत्त्यर्थमाश्रयेत्॥ पुराणं शृणुयाद्विप्रान्नरसिंहस्यपूजनम्॥ सूतसंहितायां॥ पंचाक्षरेणपूजामुक्त्वाह॥ ब्रह्मचारीगृहस्थोवावानप्र
स्थश्चसुव्रताः॥ एवंदिनेदिनेदेवंपूजयेदंबिकापतिं॥ नमोंतेनशिवेनैवस्त्रीणांपूजाविधीयते॥ विरक्तानांचशूद्राणामेवंपूजाप्रकीर्तिता
पंचाक्षरस्यश्रुतोनमआदित्वेपिस्त्रीशूद्रयोर्नमोंतत्वं॥ अन्येत्वंतेभिन्नंनमः शब्दमाहुः अन्येषामपिसर्वेषांनराणांमुनिपुंगवाः॥ पूजा
देवालयंदृष्ट्वाप्रणामस्तस्यकीर्तितः॥ एवंपूजाकृतायेनसफलंतस्यजीवितं॥ यत्तुमनुः॥ जपस्तपस्तीर्थसेवाप्रव्रज्यामंत्रसाधनं॥ देवताराधनं
चैवस्त्रीशूद्रपतनानिषडिति॥ तद्विहितभिन्नपरंस्पर्शयुक्तपूजापरंवा॥ एतच्चपुराणप्रसिद्धजीर्णलिंगपूजाविषयं॥ यानितुत्रिस्थलीसेतोनार
दीये॥ यः शूद्रेणार्चितंलिंगंविष्णुंवाप्रणमेन्नरः नतस्यनि[illegible]प्रायश्चित्तायुतैरपि॥ नमेद्यः शूद्रसंस्पृष्टंशंकरंहरिमेववा॥ सस
र्वयातनाभोगीयावदाचंद्रतारकं॥ पारखंडपूजितंलिंगंनत्वापार[illegible]जेत्॥ आभीरपूजितंलिंगंनत्वानरकमश्नुते॥ योषिद्भिःपूजितंलिंगंविष्णुं
वापिनमेत्तुयः॥ सकोटिकुलसंयुक्तआकल्पंरौरवेवसेत्॥ इत्यादी[illegible]नस्थापितलिंगविषयाणि॥ यदाप्रतिष्ठितलिंगंमंत्रवद्भिर्यथाविधि॥
तदाप्रभृतिशूद्रश्चयोषिद्वापिनसंस्पृशेदितितत्रैवोक्तेः॥ अन्येतुजगदुः॥ लिंगनमस्कर्त्तुर्दोषोक्तःशूद्रस्यपूजायांफलमस्त्येव नूतन
लिंगार्चाशालग्रामादौतुस्पर्शरहितापूजाशूद्राद्यैःकार्या॥ शूद्रोवानुपनीतोवास्त्रियोवापतितोपिवा॥ केशवंवाशिवंवापिस्पृष्ट्वानरकमश्नुते॥ ब्रा
ह्मण्ययपिहरंविष्णुंनस्पृशेच्छ्रेयइच्छती॥ यातुपूजयतेलिंगंविष्णुंवाशिवमेववा॥ सनाथामृतनाथावानस्यानास्तीहनिष्कृतिः स्त्रीणा ८
मनुपनीतानांशूद्राणांचजनेश्वर स्पर्शनेनाधिकारोस्तिविष्णोर्वाशंकरस्यचेतिस्कांदोक्तेः चत्वारोब्राह्मणैःपूज्यास्त्रयोराजन्यजातिभिः

वैश्यैर्द्दिवैवसंपूज्योनत्थैकः शूद्रजातिभिरितिस्कांदोक्तेः ॥ वाराहेतु शालग्रामेस्पर्शनिषेधोनप्रतिमादावित्युक्तं ॥ शालग्रामंनस्पृशेत्तु
हीनवर्णोवसुंधरे॥ स्त्रीशूद्रकरसंस्पर्शोवज्रस्पर्शाधिकोमतः॥ मोहाद्यःसंस्पृशेच्छूद्रोयोषिद्वापिकदाचन॥ सपतेन्नरकेघोरेयावदाभू
तसंप्लवं ॥ यदिभक्तिर्भवेत्तस्यांस्त्रीणांवापिवसुंधरे॥ दूरादेवास्पृशन्पूजांकारयेत्सुसमाहितः॥ सर्ववर्णैस्तुसंपूज्याः प्रतिमाः सर्वदेव
ताः लिंगान्यपितुपूज्यानिमणिभिःकल्पितानिचेति विष्णुपुराणेपि ब्राह्मणाः क्षत्रियोवैश्यः शूद्रश्चपृथिवीपते॥ स्वधर्मतत्परोविष्णु
माराधयतिनान्यथा यत्तुप्रयोगपारिजातेविष्णुधर्मोत्तरे शालग्रामशिलांवापिचक्रांकितशिलांतथा॥ ब्राह्मणः पूजयेन्नित्यंक्षत्रियादि
र्नपूजयेदिति तत्स्पर्शसहितपूजापरं अदीक्षितपरमित्यन्ये विशे[illegible]कृतेपूर्तिकमलाकरेनिर्णयसिंधौचज्ञेयः॥ एवंपार्थिवलिंगपूज
नेप्यधिकारः॥ मृद्भस्मगोशकृत्पिष्टताम्रकांस्यमयंतुवा॥ रुद्रालिं[illegible]पूज्यवसेत्कल्पायुतंदिवीतितिथितत्त्वेभविष्योक्तेः वैदिकमंत्राभा
वाच्च तदुक्तं तत्रैवस्कांदेमृदाहरणसंघट्टप्रतिष्ठाव्हानमेवच॥ स्थाप[illegible]चैवविसर्जनमतःपरं॥ हरोमहेश्वरश्चैवशूलपाणिःपिनाकधृक्॥
पशुपतिःशिवश्चैवमहादेवइतिक्रमः भविष्ये शर्वायक्षितिमूर्तयेनमः भवायजलमूर्त्तयेनमः रुद्रायअग्निमूर्तयेनमः उग्रायवायुमू
र्त्तयेनमः भीमायआकाशमूर्त्तयेनमः पशुपतयेयजमानमूर्त्तयेनमः महादेवायसोममूर्त्तयेनमः ईशानायसूर्यमूर्त्तयेनमः मूर्त्तयो
ष्टौभवस्यैताः पूज्याः पूर्वादितः क्रमात् आग्नेय्यांतःप्रपूज्यास्तुवेद्यांलिंगेशिवंयजेत् अत्रनप्राचीमग्रतःशंभोरितिरुद्रयामलेनिषे
धान्नांतरालंप्राचीकिंतुप्रसिद्धैव एवंनवरात्रेदेवीपूजादौ एवंचविंध्यवासिन्यांनवरात्रोपवासतइत्युपक्रम्य॥ वैश्यैःशूद्रैर्भक्तियुक्तैर्म्लै

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

च्छैरन्यैश्चमानवैरितिहेमाद्रौभविष्योक्तेः॥ एवंनानाम्लेंच्छगणैः पूज्यतेसर्वदस्युभिः॥ विनामंत्रैस्तामसीस्याकिरातानांतुसंमतेतिरू
९ पनारायणीयभविष्योक्तेश्च तथाव्रतोपवासादावपिशूद्रस्याधिकारः श्रवणविधिसिद्धविद्यत्वाद्वैदिकमंत्राभावाच्च प्राच्यास्तुवैश्यशू
द्रयोर्द्विरात्राधिकोपवासनिषेधः वैश्याःशूद्राश्चयेमोहादुपवासंप्रकुर्वते॥ त्रिरात्रंपंचरात्रंवातेषांव्युष्टिर्नविद्यते॥ इतिहेमाद्रौभविष्यो
क्तेरित्याहुः॥ तत्वंतु प्रक्रमान्महातपोविषयोयंनिषेधइति नवरात्रेतुभवत्येवनवरात्रोपवासत इत्युक्त्वा ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैः शू
द्रैरन्यैश्चमानवैः॥ स्त्रीभिश्चकुरुशार्दूल तद्विधानमिदंशृणु॥ ॥ इतिभविष्ये शूद्रस्याप्युक्तेः॥ एवंप्रायश्चित्तंशूद्रेजपहोमरहितंदेयं
(11) ॥ तस्माच्छूद्रंसमासाद्यसदाधर्मपथेस्थितं॥प्रायश्चित्तंप्रदातव्यंजपहोमविवर्जनमितिमिताक्षरायामंगिरसोक्तेः अत्रजपहोमवर्ज्यं
प्रायश्चित्तदानतीर्थयात्रादौनशूद्रसंबंधविधेरुपसंहारः हविर[illegible]वद्विशिष्टोद्देशेवाक्यभेदाद्विजानांतदभावापत्तेश्च किंतुशूद्रसं
बंधिप्रायश्चित्तोद्देशेनजपहोमवर्जत्वविधिलाघवात्॥ अत्रकेचि[illegible]नभूतयोर्जपहोमयोर्निषेधोनत्वंगभूतयोः अतएवमहार्णवेलो
किकाग्नौस्त्रीशूद्रयोः प्रायश्चित्तांगव्याहृतिहोमोविप्रद्वारोक्तइत्याहुः नन्न आरंभेसर्वकृच्छ्राणांसमाप्तौचविशेषतः आज्येनैवन्च
शालाग्नौजुहुयाद्व्याहृतीः पृथक्॥ श्राद्धंकुर्याद्व्रतांतेतुगोहिरण्यादिदक्षिणं॥ स्त्रीणांहोमोनकर्तव्यः पंचगव्यंतथैवचेतिजाबालिना
गृह्याग्निनियमात्॥ नचाग्नेः प्रतिनिधिरस्तीत्युक्तं नवमेनवालौकिकाग्नेर्वचनमस्तितेनाविशेषादुभयोर्निषेधः॥ अतोमहादानेष्व ९
प्यधिकारः॥तथाचहिरण्यगर्भदानेमात्स्येशूद्रस्यैकादशसंस्काराः स्त्रीणांचषट्॥ नमोमंत्रश्चेतिमदनरत्नादिसर्वग्रंथाः॥ महा

दानेषुमात्स्येपि ॥ स्त्रीणांकुंडानिविप्रेंद्रयोन्याकाराणिकारयेत् ॥ शारदातिलकेपि ॥ वैश्यानामर्धचंद्राभंशूद्राणांचत्रिकोणकमितिशूद्राणांकुंडोक्तेः ॥ स्त्रीशूद्रयोः सधर्मत्वाच्च ॥ अतएवमात्स्येहिरण्यगर्भे नरोवायदिवानारी सर्वब्रह्मात्मसंभवं । यःकरोतिमहापुण्यंशृणुतस्यापितत्फलमित्युक्तं ॥ कामधेनुदानेप्याग्नेये ॥ ब्रह्मविट्क्षत्रशूद्राणांकर्तव्यायत्नतोनृपेति ॥ भविष्योत्तरे हलपंक्तिदानेपि ॥ प्रयत्नेनमहीपालदानमेतन्नृपोत्तम ॥ दातव्यंभक्तियुक्तेनस्त्रियावापुरुषेणवा ॥ ब्रह्मांडेसप्तद्वीपदाने ॥ सप्तद्वीपाह्वयंदानमेवंकृत्वातुमानवः ॥ नारीवापुरुषोवापि वैरिंचिंलोकमाप्नुयात् ॥ धान्यपर्वतेपि ॥ दिव्यंविमानमारुह्यनारीवापुरुषोपिवा ॥ तत्रैवकार्पासाचलेपि ॥ इत्युच्चार्यनरोदद्यान्नारीवाविधिपूर्वकं ॥ तिलपर्वतेपि ॥ पुण्यक्षयादिहागत्यराजाभवतिधार्मिकः ॥ नारीवातस्यपत्नीचसुभगारूपसंयुता ॥ तथा मांधात्रायुवनाश्वेनकार्तवीर्येणचैवहि ॥ दानमेतत्सुरादत्तंतत्पत्नीभिस्तथैवच [illegible]वचनात्तावन्मात्रेधिकारः अनुवादेनफलार्थत्वात् यद्यपिनरेंद्रेत्यादिसामान्यस्यविद्वद्विषयत्वात्द्विजपरत्वमेवार्हं ॥ तथापिध[illegible]चतुर्वर्णग्रहणात्कचिच्छूद्रस्यकचिच्चस्त्रियाः परामर्शः ॥ स्त्रीशूद्रयोः समानधर्मत्वाच्छ्रवणविधिसिद्धविद्यत्वात्कामित्वाच्च शूद्रस्याप्यधिकारः तदुक्तं अधिकारीभवेच्छूद्रः पूर्तधर्मेनवैदिकइति मोक्षधर्मेपि ॥ मंत्रवर्जंनदुष्यंतिकुर्वाणाः पौष्टिकींक्रियामिति ॥ पंचगव्येतुस्त्रीणांविकल्पः ॥ स्त्रीशूद्रस्यविशुद्ध्यर्थंप्राजापत्यंसमादिशेत् ॥ पंचगव्यंतुकुर्वीतस्नात्वापीत्वाशुचिर्भवेदितिपराशरोक्तेः शूद्रेतुननिषेधः ॥ यत्त्वत्रिः ॥ पंचगव्यंपिबेच्छूद्रोब्राह्मणस्तुसुरांपिबेत् ॥ उभौतौतुल्यकर्माणौपुमाख्येनरकेवसेत् ॥ इतितत्प्रायश्चित्तंविनाज्ञेयं ॥ विशेषः प्रायश्चित्तरत्नेज्ञेयः एवंपूर्तेपि जलाशयोत्स

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com